

HU HOGESCHOOL
UTRECHT

Woordenschat: de leerlijn en de tussendoelen

Leerlijnen Mondelinge communicatie:

Leerlijn 1 - Deelnemen aan gesprekken

Leerlijn 2 - Interactief leren

Leerlijn 3 - Taalgebruik

Leerlijn 4 - Woordenschat

Leerlijn 5 - Begrijpend luisteren

Leerlijn 6 - Vertellen en presenteren

Leerlijn 7 - Reflectie op communicatie

Leerlijn 8 – Reflectie op taal

LEERLIJN 4 WOORDENSCHAT

Onderbouw

- 4.1 Kinderen beschikken over een basiswoordenschat.
- 4.2 Ze breiden gericht hun (basis)woordenschat uit.
- 4.3 Ze leiden nieuwe woordbetekenissen af uit verhalen.
- 4.4 Ze zijn erop gericht woorden productief te gebruiken.
- 4.5 Ze maken onderscheid tussen betekenisaspecten van woorden.

Middenbouw

- 4.6 Kinderen verbreden en verdiepen hun woordkennis.
- 4.7 Ze hanteren strategieën voor het afleiden van woordbetekenissen.
- 4.8 Ze hanteren strategieën voor het onthouden van woorden.
- 4.9 Ze kennen betekenisrelaties tussen woorden (onderschikking/bovenschikking).
- 4.10 Ze begrijpen figuurlijk taalgebruik.

Bovenbouw

- 4.11 Kinderen kunnen hun woordenschat zelfstandig verbreden en verdiepen.
- 4.12 Ze kunnen strategieën verwoorden voor het afleiden en onthouden van woordbetekenissen.
- 4.13 Ze kunnen woorden buiten de context definiëren.
- 4.14 Ze leggen zelf betekenisrelaties tussen woorden.
- 4.15 Ze passen figuurlijk taalgebruik toe.

Woordenschatontwikkeling

Receptief

Concreet

Stoel

Letterlijk

Ze kookte

Inhoudswoorden

werkwoorden, naamwoorden

Dagelijkse woorden

Dat komt door...

Uitdrukkingen en gezegdes (idiomatisch taalgebruik)

Het neusje van de zalm, sterke koffie (collocatie)

Connotaties

Ma, mama, moeke, moedertje, mam

productief

abstract

Vrijheid

figuurlijk

Onder één hoedje spelen

functiewoorden

syntactische functie (voegwoorden, voorzetsels)

schooltaalwoorden / vaktaalwoorden

wordt veroorzaakt door...

Woordenschatontwikkeling

Cumulatief: het Mattheüs-effect

Hoe meer woorden iemand kent, hoe makkelijker nieuwe woorden worden geleerd.

Woordenschatontwikkeling

Er kunnen grote verschillen zijn tussen leerlingen

	Aantal gehoorde woorden per uur	In een week (= 100 uur)	In een jaar (= 5200 uur)	In 3 jaar
Taalarm milieu	620	62.000	3 miljoen	10 miljoen
Midden	1250	125.000	6 miljoen	20 miljoen
Taalrijk milieu	2150	215.000	11 miljoen	30 miljoen

Woordenschatontwikkeling

Effect van (voor)lezen op woordenschatontwikkeling

Leestijd buiten school per week	Gelezen woorden per jaar
< 5 minuten	21.000
10 minuten	622.000
15 minuten	1.146.000
Meer dan een uur	Meer dan 4.358.000

Het selecteren van woorden

Broekhof, K. (2017). '[Een goed boek is de beste interventie](#)'. In: *Tijdschrift taal* 8 (12), pp. 35-39.

Hoe worden de woorden duidelijk?

- Middels definitie
- Uit de context
- Via associatie

geld voor. Zo lezen we in *Dummie de Mummie, De smaragd van de Nijl* de volgende dialoog: “Als het lukt krijg ik een bonus.” “Wat is bonus?” “Extra geld van mijn baas.”

file.” In *Het leven van een loser* staat het woord ‘limiet’ in deze context: “Later in de middag kondigde de rector aan dat we nu per dag nog maar vijf velletjes wc-papier mee mogen nemen. ... Toen de rector vorige week die limiet van vijf velletjes instelde, had ik al zo’n twintig rollen in mijn locker liggen.”

In het leesboek *Keverkoningin* lezen we: “... en pakte haar zonnebril van het dressoir.” Wie het woord ‘dressoir’ niet kent, weet nu dat het iets is in een kamer waar iets op kan liggen wat je er makkelijk vanaf kunt pakken. Het lijkt misschien alsof kinderen van dergelijke associaties weinig opsteken, maar er zijn aanwijzingen dat op deze wijze juist veel nieuwe woordkennis wordt verworven (Jager Adams, 2010).

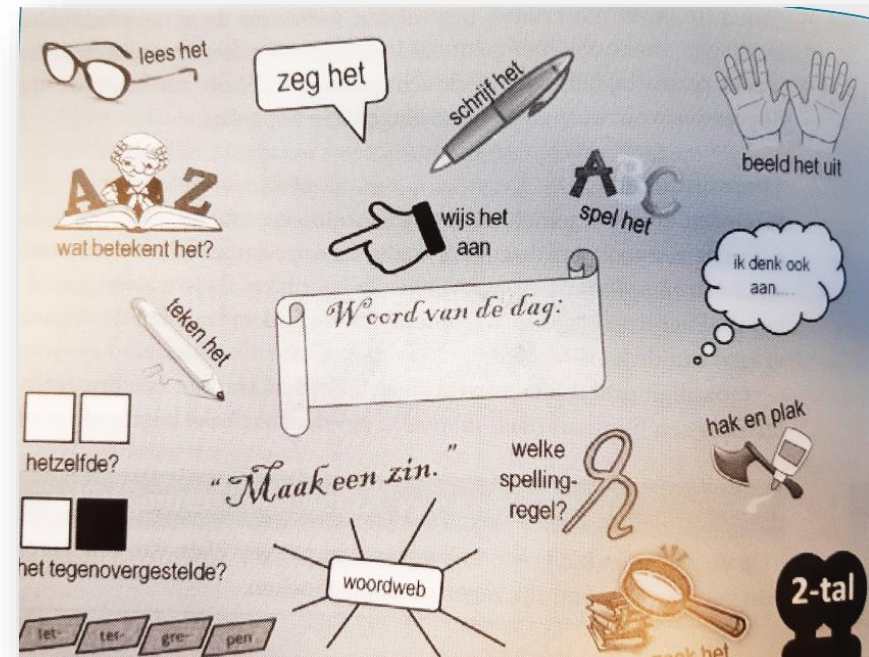
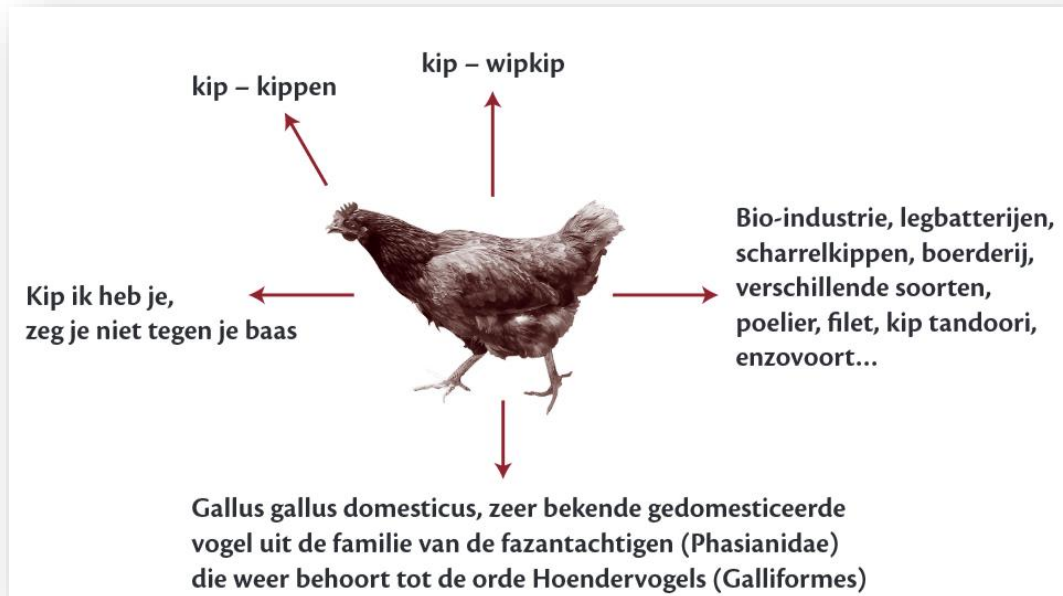

Woordenschatontwikkeling

Diepe woordkennis = betekenissenrelaties die woorden met elkaar hebben

Diverse betekenissen van het woord

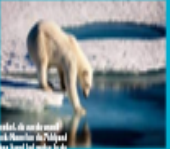

Ontwerp een woordenschatles

oefeningen ontwerpen

Krachtige kwestie
Kennisopbouw
Taalsteun

Het klimaat op aarde verandert: de aarde wordt steeds warmer. Het ijs op de Noord- en de Zuidpool is aan het smelten. Daardoor komt het water in de zee steeds hoger te staan. En Nederland ligt heel laag...

Doelgroep: midden-bovenbouw

Welke kennisopbouw wil je behalen?
Denk hierbij aan; woordenschat ontwikkelen, oorzaak en gevolg relaties kunnen maken, redeneren, verschijnsel kunnen uitleggen, signaalwoorden gebruiken en voegwoorden gebruiken. In samenhang kunnen vertellen. Gebruik kunnen maken van bestaande kennis.

Welke DAT woorden verwacht je? En welke CAT woorden wil je aan bod laten komen?

DAT	CAT
Water gaat omhoog	Water stijgt

Hoe ga ik dat aanbieden waarbij je nadenkt over de geplande **scaffolding**:

- o Taalsteun ontwikkelen bij het voorbereiden van de les
- o Expliciet aandacht te besteden aan formuleringen die bij de vaktaal horen in lesactiviteiten en -materialen
- o Ondersteunende middelen te hanteren zoals schrijfschema's, afbeeldingen, woordenlijsten, taalposters, vertalingen

Woorden leren m.b.v. viertakt

Viertakt:

1.Vorbewerken

Interactief gesprek, Kringgesprek, stelling

2.Semantiseren

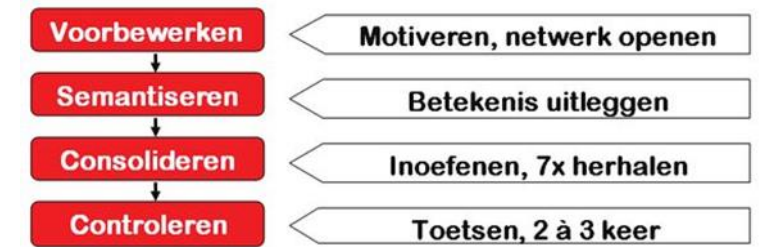
.....

3.Consolideren

Fase 2 herhalen; prentenboek; voorwerpen

4.Controleren

Kringgesprek; hoekenspel, Lagerhuis

Semantiseren

Non-verbaal:

Voorwerp laten zien

Essentiële begrippen laten ervaren

Een begrip voordoen / uitbeelden

Verbaal:

Omschrijven

Classificeren

Voorbeeld geven

Essentiële kenmerken verwoorden

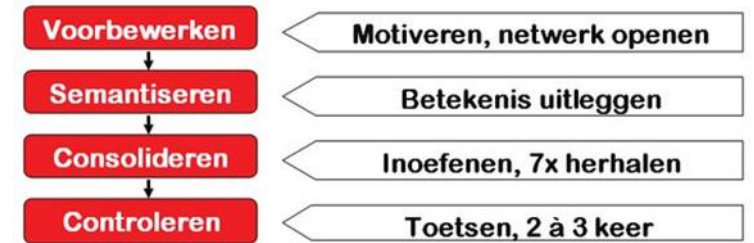
Relateren aan aanwezige begrippen

Woordanalyse

Synoniem geven

Tegenstelling geven

Vertalen

Woordselectie

...stroomvoorziening

stroomuitval stroombron

crisis alternatieven

desondanks maatschappij

gevolgen impact

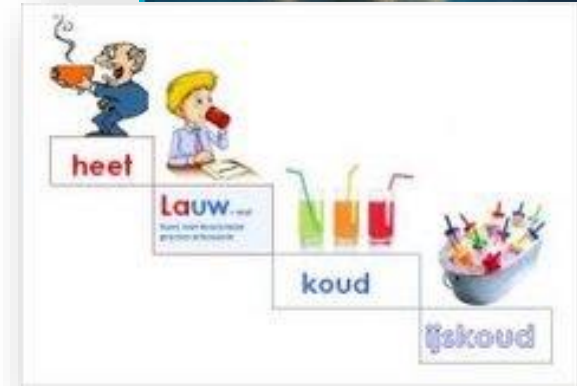
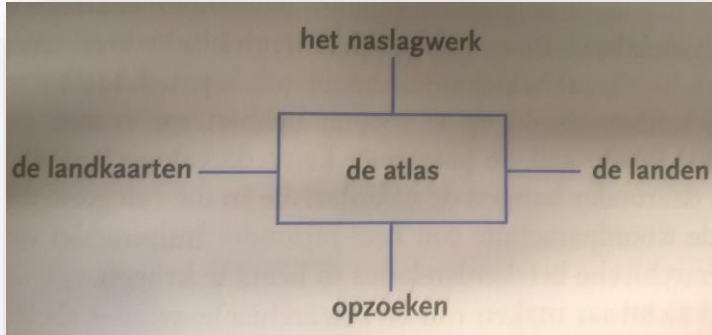
Semantiseren

Woordschema

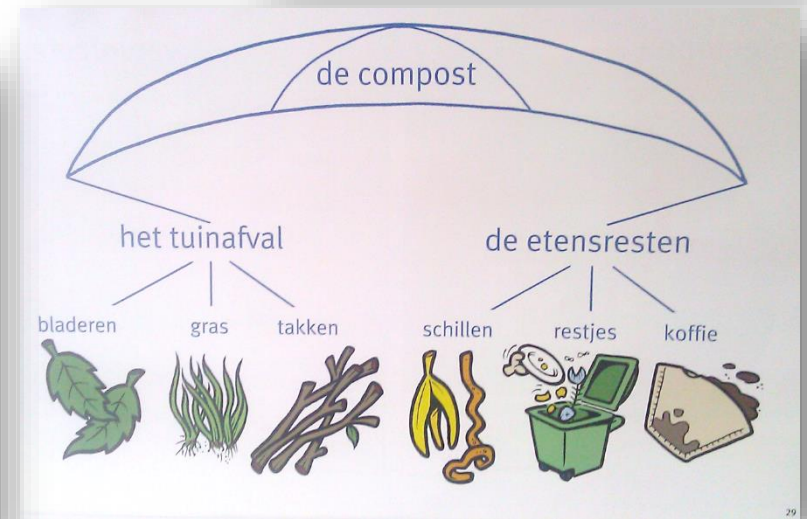
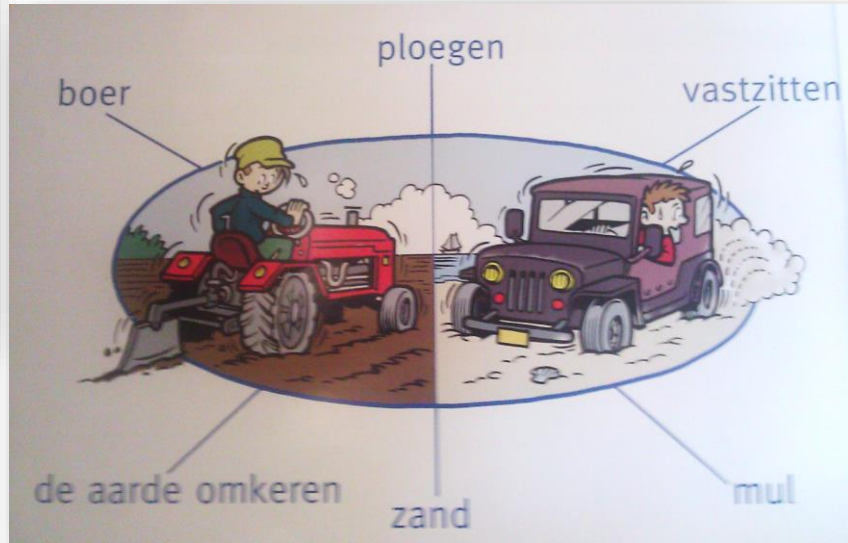
- De woorden zijn essentieel om het thema te begrijpen
- De woorden hebben een relatie tot elkaar
- Breng de relatie in beeld door een passende schematisering

Een woordschema maken

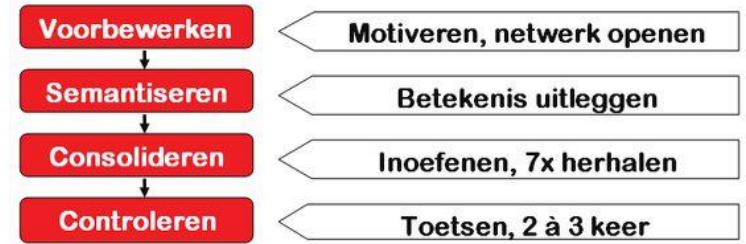

De atlas	De globe
<ul style="list-style-type: none"> • het boek • bladeren • de landkaarten 	<ul style="list-style-type: none"> • de wereldbol • draaien • de continenten

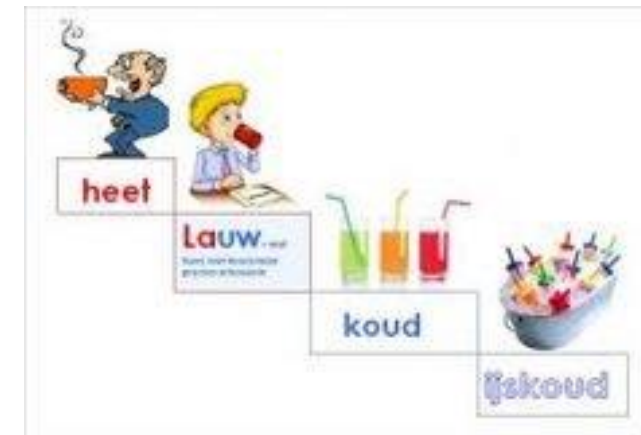
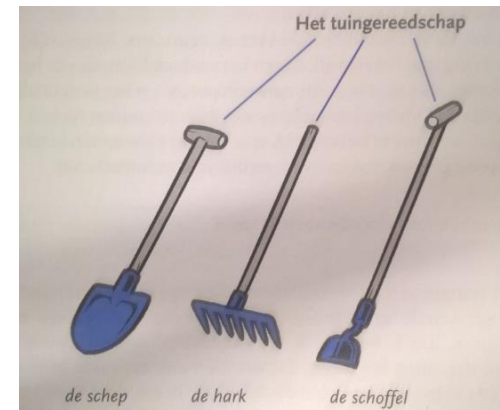

Consolideren

- Woorden en betekenissen net zolang herhalen totdat alle kinderen het woord en de betekenis kennen.
- Bij het consolideren worden woorden én betekenissen veel, gevarieerd en speels herhaald.
- Bij het consolideren zijn de woorden en betekenissen zichtbaar in de klas aanwezig op de woordmuur.

- Hoekenspel
- Woord raden op basis van een omschrijving
- Doorfluisteren
- Memory
- Kringgesprek over afbeelding prentenboek

Consolideren

1.	Waar of niet waar? Plaatje laten zien en benoemen: dit is een ... (is dit waar of is dit niet waar).
2.	Zelf een verhaaltje maken Kies een aantal plaatjes en maak er een verhaaltje bij.
3.	Woorden doorfluisteren Woord of zin doorfluisteren. Een variant is dat alle leerlingen na het doorfluisteren een tekeningetje van het woord maken. Heeft iedereen hetzelfde getekend?
4.	Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet Het bekende spelletje waarbij je alleen de kleur noemt van het voorwerp of een plaatje van de woordmuur dat je in gedachten hebt genomen. Kinderen moeten raden wat het is. (<i>Ik zie ik zie wat jij niet ziet, wat zie je dan, een grote grote walvis, welke kleur...?</i>)
5.	Associëren Waar denk je aan bij het woord ...? Bij een woord heel snel associaties geven.
6.	Wat hoort bij elkaar? Maak een set van woordkaartjes en plaatjes. Welk plaatje en woordkaartje horen bij elkaar?

Bron: Van der Nulft, D., Verhallen, M., & Stoeldraijer, J. (2009). [Met woorden aan de gang middenbouw.](#)

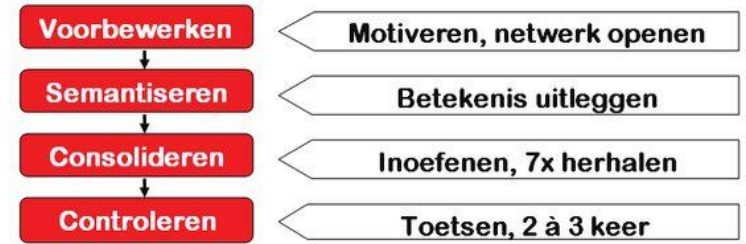
7.	Combineren Woorden uit twee rijen combineren tot samengestelde woorden: broek – zak , maan – licht, fietsen – rek.
8.	Wat hoort bij elkaar? Maak een set van woordkaartjes en plaatjes. Welk plaatje en woordkaartje horen bij elkaar?
9.	Woordenmemory De leerkracht maakt een set kaartjes. Op de helft van de kaartjes worden woorden geschreven. Op de andere helft van de kaartjes wordt een plaatje van de woorden geplakt (makkelijker variant) of wordt een definitie van het woord geschreven. Tijdens het spel liggen de kaartjes met de achterkant naar boven. De leerlingen draaien om de beurt twee kaartjes om en zoeken naar kaartjes die bij elkaar horen. Wie de meeste heeft, heeft gewonnen. (Dit is een spel voor kleine groepen van 2-5 leerlingen.)
10.	Het woord in een zin Zinnetjes maken met een bepaald woord. Wie maakt de langste zin met het woord? Wie maakt een zin waaruit duidelijk wordt wat het woord betekent?
11.	Het woord niet gebruiken Een afbeelding beschrijven zonder het woord te noemen.
12.	Rugschrijven Kinderen schrijven een woord van de woordmuur op elkaars rug. Wie raadt het woord?
13.	Maak het af Onvolledige woorden verder invullen zoals bijvoorbeeld 'b...r'. Meerdere oplossingen zijn mogelijk: beer, bier, boor, buur, boer. Kennen we de woorden?
14.	Pictionary, woorden tekenen Tekenen een woord, de anderen raden wat het is.
15.	Woord raden door vragen stellen Eén van de leerlingen neemt een woord in gedachte, de andere leerlingen stellen vragen, die alleen met 'ja' en 'nee' mogen worden beantwoord. Door het stellen van vragen probeert de groep erachter te komen om welk woord het gaat.
16.	Nuttige voorwerpen Leerlingen 'het nuttigste voorwerp dat thuis wordt gebruikt' mee laten nemen naar school en laten vertellen wat het is en waarom dit voorwerp is gekozen.
17.	Woorden gebruiken in een verhaal Leerling vertelt gedurende een minuut een verhaaltje waarbij hij/zij zo veel en vaak mogelijk de woorden van het bord gebruikt. De kinderen van de klas tellen hardop mee als een woord gezegd is.

18.	Woordbingo De leerkracht heeft een set enkele kaartjes van de te leren woorden (ongeveer 20). Op het bord staan de te leren woorden geschreven. De leerlingen schrijven op een blaadje 5 doelwoorden, die ze zelf mogen kiezen. De leerkracht kiest willekeurig een kaartje uit de stapel en leest de betekenis voor (c.q. wijst het aan, doet het voor). De leerlingen moeten de woorden herkennen en aanstrepen als dat woord op hun blaadje staat. Welke kinderen hebben als eerste alle woorden aangestreept? Die mogen 'bingo' ROEPEN!
19.	Kruiswoordpuzzels Bestaande kruiswoordpuzzels voor kinderen maken of zelf een kruiswoordpuzzel maken.
20.	Woordzoekers Bestaande woordzoekers voor kinderen maken of zelf een woordzoeker maken. Zinnen maken met de woorden die je in de woordzoeker gevonden hebt.
21.	Bijzonder schrijven Schrijf het woord op een speciale manier op, zodat de betekenis duidelijk wordt. Bijvoorbeeld: w LK, P L.
22.	Gedichtje maken met enkele nieuw geleerde woorden.
23.	Defensies rond woordschema's die al in de groep hangen. Bijvoorbeeld rond de woordparachute: ogen dicht, een woord bedekken, welk woord zit er niet meer bij?
24.	Wat is het, wat kan je er mee doen? Een voorwerp op de 'verteltafel' leggen en de leerlingen uitnodigen om erover te vertellen.
25.	Welke kaartjes horen bij elkaar? Maak setjes kaartjes: het woord en een plaatje van het woord, of het woord en een definitie van het woord. Deel de kaartjes uit: iedere leerling krijgt 1 kaartje. Leerlingen die kaartjes hebben die bij elkaar horen moeten elkaar opzoeken. Voor deze activiteit kunnen de kaartjes van het woordenmemory gebruikt worden.
26.	Woordencollage Een collage maken, met woorden en afbeeldingen gericht op een bepaald onderwerp of thema.
27.	Flitsen Maak een set met kaartjes waarop plaatjes van woorden: de kaartjes snel laten zien en dan wegdraaien. Welk woord heb je gezien?
28.	Ik ga op vakantie en ik neem mee... Herhalen van de woorden van de voorgangers en zelf een nieuw woord toevoegen.
29.	Wat is het verschil? De leerkracht noemt twee voorwerpen die op elkaar lijken en vraagt aan de leerlingen: 'Wat is het verschil tussen .....?'. Bijvoorbeeld: 'Wat is het verschil tussen een glas en een kopje?'

Bron: Van der Nulft, D., Verhallen, M., & Stoeldraijer, J. (2009). [Met woorden aan de gang middenbouw.](#)

Controleren

De laatste stap is het controleren. Hierbij wordt er gekeken óf en op welk niveau ze de woorden kennen. Er zijn verschillende niveaus van woordkennis:

1. Kent het woord niet
2. Heeft het woord gezien of gehoord
3. (Her)kent het woord in een bepaalde context
4. Kent het woord goed, kan het verklaren en gebruiken

Bron: Beck, I. L., McKeown, M. G., & Kucan, L. (2013). *Bringing words to life: Robust vocabulary instruction*. Guilford Press.

Ontwerp een woordenschatles

oefeningen ontwerpen

Krachtige kwestie
Kennisopbouw
Taalsteun

Het klimaat op aarde verandert, de arctische ijskappen smelten. Hierdoor komt het water in de zee steeds hoger te staan. En Nederland ligt heel laag...

Doelgroep: midden-bovenbouw

Welke kennisopbouw wil je behalen?
Denk hierbij aan; woordenschat ontwikkelen, oorzaak en gevolg relaties kunnen maken, redeneren, verschijnsel kunnen uitleggen, signaalwoorden gebruiken en voegwoorden gebruiken. In samenhang kunnen vertellen. Gebruik kunnen maken van bestaande kennis.

Welke DAT woorden verwacht je? En welke CAT woorden wil je aan bod laten komen?

DAT	CAT
Water gaat omhoog	Water stijgt

Hoe ga ik dat aanbieden waarbij je nadenkt over de geplande **scaffolding**:

- o Taalsteun ontwikkelen bij het voorbereiden van de les
- o Expliciet aandacht te besteden aan formuleringen die bij de vaktaal horen in lesactiviteiten en -materialen
- o Ondersteunende middelen te hanteren zoals schrijfschema's, afbeeldingen, woordenlijsten, taalposters, vertalingen

Volgende bijeenkomst meertaligheid

Denk na over de volgende stelling:

Gebruiken van de thuistaal tijdens onderwijs is niet bevorderlijk voor de cognitieve ontwikkeling van kinderen.